

INSTYTUT HISTORII IM. TADEUSZA MANTEUFFLA
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

FUNDACJA INSTYTUTU HISTORII IM. TADEUSZA MANTEUFFLA
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE

KWARTALNIK HISTORYCZNY

ROCZNIK CXXXII

NR 2

WARSZAWA 2025

<http://rcin.org.pl>

INSTYTUT HISTORII IM. TADEUSZA MANTEUFFLA
POLSKIEJ AKADEMII NAUK
FUNDACJA INSTYTUTU HISTORII IM. TADEUSZA MANTEUFFLA
POLSKIEJ AKADEMII NAUK
POLSKIE TOWARZYSTWO HISTORYCZNE

KWARTALNIK HISTORYCZNY

ZAŁOŻONY PRZEZ XAWEREGO LISKEGO
W 1887 ROKU

ROCZNIK CXXXII
2025

2

WARSZAWA 2025

<http://rcin.org.pl>

REDAKCJA

GRZEGORZ PAC (historia V–XIII w., Warszawa), GRZEGORZ MYŚLIWSKI (historia XIII–XV w., Warszawa),
EDWARD OPALIŃSKI (historia XVI–XVII w., Warszawa), DOROTA DUKWICZ (redaktor, historia XVIII w., Warszawa),
JAROSŁAW CZUBATY (historia XIX w., Warszawa), BARTOSZ KALISKI (historia XX w., Warszawa),
MONIKA JUSUPOVIĆ (sekretarz redakcji, Warszawa), MARTA KUC-CZEREPA (sekretarz redakcji, Warszawa),
ROBERT FROST (redaktor wersji anglojęzycznej, Aberdeen)

KOMITET REDAKCYJNY

DÁNIEL BAGI (Budapeszt), ANNA BARAŃSKA (Lublin), RICHARD BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI (Londyn),
EWA DOMAŃSKA (Poznań), MARIAN DYGO (Pułtusk–Warszawa), JERZY EISLER (Warszawa),
KARIN FRIEDRICH (Aberdeen), CATHERINE GOUSEFF (Paryż), JAROSŁAW HRYCAK (Łwów),
MAGDALENA HUŁAS (Warszawa), MACIEJ JANOWSKI (Warszawa), TOMASZ JUREK (Poznań),
TOMASZ KIZWALTER (Warszawa), WOJCIECH KRIEGSEISEN (Warszawa), Cezary KUKŁO (Białystok),
LIDIA MICHALSKA-BRACHA (Kielce), ROMAN MICHAŁOWSKI (Warszawa), KRZYSZTOF MIKULSKI (Toruń),
ANDRZEJ NOWAK (Kraków–Warszawa), BORYS W. NOSOW (Moskwa), JERZY STRZELCZYK (Poznań),
PHILIPP THER (Wiedeń), MARIUSZ WOŁOS (Kraków)
oraz członkowie redakcji

ADRES REDAKCJI „KWARTALNIKA HISTORYCZNEGO”

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk
00-272 Warszawa, Rynek Starego Miasta 31
tel. +48 22 831 02 61, e-mail: kh@ihpan.edu.pl
<http://www.kh-ihpan.edu.pl>

Redaktor językowy: Ewa Bazyl
Tłumaczenia: Grażyna Waluga
Skład: Marcin Szcześniak

Współwydawcy czasopisma:

Instytut Historii
im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk
00-272 Warszawa, Rynek Starego Miasta 31
tel. +48 22 831 02 61
e-mail: wydawnictwo@ihpan.edu.pl

Fundacja Instytutu Historii
im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk
00-272 Warszawa, Rynek Starego Miasta 29/31, pok. 44
tel. +48 22 831 02 61, w. 46
e-mail: fundacja.ihpan@ihpan.edu.pl

p-ISSN 0023-5903

e-ISSN 2451-1315

Wersja elektroniczna czasopisma jest wersją pierwotną

Creative Commons Attribution 4.0 International / Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe

Publikacja dotowana ze środków publicznych
Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Kolportaż wersji drukowanej czasopisma prowadzi Wydawnictwo Naukowe Semper
Dział handlowy i księgarnia: ul. Bednarska 20 A, 00-321 Warszawa
tel./fax: +48 22 828 49 73, <http://semper.pl>, <http://semper.istore.pl>

SPIS TREŚCI

ROZPRAWY

Robert Kasperski, „Bitwa zrytualizowana” albo dlaczego niewolnicy Herulów walczyli bez tarcz? Pewien rytuał wojenny na tle analizy porównawczej	229
Maria Korybut-Marciniak, Jolanta Kowalik, Sędziowie szlacheccy i urzędnicy sądowi guberni wileńskiej w latach 1801–1831. Szkic do portretu zbiorowego	263
Jan Skórzyński, Ruch Kapitanów i geneza rewolucji portugalskiej (1973–1974)	289

PRZEGLĄDY — POLEMIKI — MATERIAŁY

Tomasz Ceran, Mieczysław Góra, Dawid Kobiałka, Aleksandra Krupa-Ławrynowicz, Izabela Mazanowska, Badania nad zbrodnią pomorską 1939 z perspektywy historyka, prokuratora, archeologa i etnologa	321
--	-----

ARTYKUŁY RECENZyjNE I RECENZJE

Dominika Rychel-Mantur, Kilka uwag metodologicznych na marginesie książki Anny Janoty-Stramy	355
---	-----

*

M. Sumowski, <i>Duchowni i mieszczenie. Kler niższy w społeczeństwie późnośredniowiecznych miast pruskich</i> — Jerzy Rajman	387
Пилип Орлик і мазепинці. Джерела, oprac. Т. Таїрова-Яковлева — Vasyl Kononenko	394
A. Karabowicz, <i>Prawodawstwo sejmowe i królewskie za panowania Stefana Batorego (1576–1586)</i> — Dariusz Makiłła	398
J. Dygdała, <i>Z dziejów pierwszego panowania króla Stanisława Leszczyńskiego (wokół malborskiego epizodu z 1708 roku)</i> — Paweł Krokosz	403
<i>The Cambridge History of the Napoleonic Wars</i> , red. A. Forrest — Dariusz Nawrot	408

O. Avramchuk, <i>Budując Republikę Ducha. Historia Programu Fulbrighta w Polsce w latach 1945–2020</i> — Tomasz Kozłowski	414
---	-----

IN MEMORIAM

František Šmahel (17 VIII 1934 — 5 I 2025) — Wojciech Iwańczak	419
--	-----

CONTENTS

Robert Kasperski, “Ritualised Battle”, or Why Did the Heruli Slaves Fight Without Shields? A War Ritual in Comparative Analysis	229
Maria Korybut-Marciniak, Jolanta Kowalik, Noble Judges and Court Officials of the Vilnius Gubernia between 1801 and 1831. A Sketch for a Group Portrait	263
Jan Skórzyński, The Captains’ Movement and the Genesis of the Portuguese Revolution (1973–1974)	289

REVIEWS — POLEMICS — MATERIALS

Tomasz Ceran, Mieczysław Góra, Dawid Kobiałka, Aleksandra Krupa-Ławryniewicz, Izabela Mazanowska, Research on the Pomeranian Crime of 1939 from the Perspective of a Historian, a Prosecutor, an Archaeologist, and an Ethnologist	321
--	-----

CRITICAL ARTICLES — REVIEWS

Dominika Rychel-Mantur, A Few Methodological Remarks on Anna Janota-Strama’s Book	355
Reviews	387

IN MEMORIAM	419
-------------------	-----

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN	— Archiwum Akt Nowych Warszawa
AGAD	— Archiwum Główne Akt Dawnych Warszawa
AGZ	— <i>Akta grodzkie i ziemskie</i>
AIPN	— Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
ANK	— Archiwum Narodowe w Krakowie
AP	— Archiwum Państwowe
APH	— „Acta Poloniae Historica”
ASWK	— <i>Akta sejmikowe województwa krakowskiego</i>
ASWP	— <i>Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego</i>
BC	— Biblioteka Książąt Czartoryskich Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie
BHL	— <i>Bibliotheca Hagiographica Latina</i>
BJ	— Biblioteka Jagiellońska w Krakowie
BK	— Biblioteka Kórnicka
b.m.d.	— bez miejsca i daty wydania
BN	— Biblioteka Narodowa w Warszawie
BO	— Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu
BPAU-PANKr.	— Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie
BR	— Biblioteka Raczyńskich
BUW	— Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
CAW	— Centralne Archiwum Wojskowe
CDS	— <i>Codex diplomaticus nec non epistolaris Silesiae</i> , Wrocław 1956–1964
CPH	— „Czasopismo Prawno-Historyczne”
DN	— „Dzieje Najnowsze”
Dz. U.	— Dziennik Ustaw
f.	— fond (zespół)
fol.	— folio (karta)
IPN	— Instytut Pamięci Narodowej
KDKK	— <i>Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej</i> , Kraków 1874–1883
KDMaz.	— <i>Codex diplomaticus et commemorationum Masoviae generalis (Zbiór ogólny przywilejów i spominków mazowieckich)</i> , Warszawa 1919
KDMłp.	— <i>Kodeks dyplomatyczny Małopolski</i> , Kraków 1876–1999
KDP	— <i>Kodeks dyplomatyczny Polski</i> , Warszawa 1847–1887
KDŚl.	— <i>Kodeks dyplomatyczny Śląska</i> , Wrocław 1956–1964

KDW	— <i>Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski</i> , t. 1–11, Poznań 1877–1999
KH	— „Kwartalnik Historyczny”
KHKM	— „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”
LVIA	— <i>Lietuvos valstybės istorijos archyvas</i> w Wilnie
MGH	— <i>Monumenta Germaniae Historica</i>
MGH SrG	— <i>Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum</i>
MGH SS	— <i>Monumenta Germaniae Historica, Scriptores</i>
MK	— <i>Metryka Koronna</i>
MPH	— <i>Monumenta Poloniae historica</i>
MPH s.n.	— <i>Monumenta Poloniae historica, series nova</i>
mps	— maszynopis
MRPS	— <i>Matricularum Regni Poloniae summaria</i>
OiRP	— „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”
op.	— opis
PH	— „Przegląd Historyczny”
PL	— <i>Patrologiae cursus completus. Series Latina</i> , Paris 1844–1865
PrU	— <i>Preussisches Urkundenbuch</i> , t. 1–6, Königsberg–Danzig–Marburg 1882–2000
PSB	— <i>Polski słownik biograficzny</i>
PU	— <i>Pommerellisches Urkundenbuch</i> , t. 1–11, Stettin–Köln–Graz 1868–1990
RDSG	— „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”
red.	— redaktor, redakcja
RH	— „Roczniki Historyczne”
RHum	— „Roczniki Humanistyczne”
rkp.	— rękopis
RWHF PAU	— „Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności”, Kraków 1874–1891
	— „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, Kraków 1891–1918
	— „Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, Kraków 1921
	— „Rozprawy — Polska Akademia Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny”, Kraków 1921–1928/29
	— „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego — Polska Akademia Umiejętności”, Kraków 1928/1929–1952
	— „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego — Polska Akademia Umiejętności”, Kraków 1992–
SDRE	— „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”
SGKP	— <i>Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich</i>

SH	— „Studia Historyczne”
SIRIO	— <i>Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoričeskogo Obščestva</i> , t. 1–148, S. Petersburg 1867–1916
Sobótka	— „Śląski Kwartalnik Historyczny «Sobótka»”
SPPP	— <i>Starodawne Prawa Polskiego Pomniki</i>
SRP	— <i>Scriptores Rerum Polonicarum</i>
SSS	— <i>Słownik starożytności słowiańskich</i>
SU	— <i>Schlesisches Urkundenbuch</i> , t. 1–6, Wien–Köln 1971–1998
St. Źr.	— „Studia Źródłoznawcze”
sygn.	— sygnatura
Urzednicy	— <i>Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy</i> , red. A. Gąsiorowski, t. 1–, Wrocław, Kórnik 1985–
Urzednicy, Litwa	— <i>Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy</i> , red. A. Rachuba, t. 1–, Warszawa 2004–
VC	— <i>Volumina Constitutionum</i> , t. 1–, Warszawa 1996 (należy cytować odpowiednio według wzoru: VC 1/1)
VL	— <i>Volumina Legum</i> , t. 1–8, Warszawa 1732–1782; t. 9, Kraków 1889; t. 10, Poznań 1952 (należy cytować odpowiednio według wzoru: VL 5, fol. 30)
ZH	— „Zapiski Historyczne”

TRANSLITERACJA SŁOWIAŃSKICH ALFABETÓW CYRYLICKICH

Nr	Litera alfabetu cyrylickiego		Trans-literacja		Język*	Nr	Litera alfabetu cyrylickiego		Trans-literacja		Język
1	А	а	А	а	b b u m r s u	27	Р	р	Р	р	b b u m r s u
2	Б	б	В	в	b b u m r s u	28	С	с	С	с	b b u m r s u
3	В	в	В	в	b b u m r s u	29	Т	т	Т	т	b b u m r s u
4	Г	г	Г	г	b b u m r s u	30	Ћ	ћ	Ć	ć	s
5	Д	д	Д	д	b b u m r s u	31	Ќ	ќ	Ќ	ќ	m
6	Ђ	ђ	Ђ	ђ	s	32	У	у	У	у	b b u m r s u
7	Ѓ	ѓ	Ѓ	ѓ	m	33	Ў	ў	Ў	ў	b
8	Е	е	Е	е	b b u m r s u	34	Ф	ф	Ф	ф	b b u m r s u
9	Ё	ё	Ё	ё	b r	35	Х	х	Х	х	b b u m r s u
10	Є	є	Ê	ê	u	36	Ц	ц	С	с	b b u m r s u
11	Ж	ж	Ž	ž	b b u m r s u	37	Ч	ч	Č	č	b b u m r s u
12	З	з	З	з	b b u m r s u	38	Џ	џ	Đ	đ	m s
13	С	с	Ž	ž	m	39	Ш	ш	Š	š	b b u m r s u
14	И	и	И	и	b** b u m r s u	40	Щ	щ	Ŝ	ŝ	b u r u
15	І	і	Ì	ì	b r** u	41	Ъ	ъ	"	"	b** b u r
16	Ї	ї	Ï	ï	u	42	Ы	ы	Ÿ	ÿ	b r u**
17	Ј	ј	Ј	ј	m s	43	Ь	ь	'	'	b b u r u
18	Й	й	Ј	ј	b b u r u	44	Э	э	È	è	b r
19	К	к	К	к	b b u m r s u	45	Ю	ю	Û	û	b b u r u
20	Л	л	Л	л	b b u m r s u	46	Я	я	Â	â	b b u r u
21	Љ	љ	Ľ	ľ	m s	47	'	'	'	'	b b u m r s u
22	М	м	М	м	b b u m r s u	48	Њ	њ	Ĝ	ĝ	b** u**
23	Н	н	Н	н	b b u m r s u	49	Ћ	ћ	Ě	ě	b** r** u**
24	Њ	њ	Ñ	ñ	m s	50	Ж	ж	Ǻ	ǻ	b u**
25	О	о	О	о	b b u m r s u	51	Ө	ө	Ƒ	ƒ	r**
26	П	п	Р	р	b b u m r s u	52	У	у	Ỳ	ỳ	r**
<p>* Oznaczenia języków: b — białoruski, bu — bułgarski, m — macedoński, r — rosyjski, s — serbsko-chorwacki, u — ukraiński.</p> <p>** Występuje w dawnej pisowni.</p>											

INSTYTUT HISTORII PAN
PRZEDSTAWIA

Jerzy Dygdała

Z DZIEJÓW
PIERWSZEGO PANOWANIA
KRÓLA STANISŁAWA LESZCZYŃSKIEGO

(wokół malborskiego epizodu z 1708 roku)

www.ihpan.edu.pl

ISSN 0023-5903

<http://rcin.org.pl>